

Cháska ničemná? Nařčení z korupce a politická identita českých národních socialistů A villainous mob? Allegations of corruption and political identity of Czech National Socialists

Ondřej Holub (ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1644-9737>)

ABSTRAKT

Čeští národní socialisté byli už od prvních dnů své existence líčeni svými oponenty z řad marxistické a sociálnědemokratické levice jako finančně i morálně zkorumpovaná politická síla bez vlastní autonomie, idejí a programu. Byli fakticky degradováni na úroveň pouhého nástroje v rukou buržoazie, který měl sloužit k oslabení pozic proletariátu a levicové politiky. Korupční klima tak obestíralo stranu národních socialistů fakticky neustále a nejrůznější nařčení z korupce mělo oslabit morální a politickou legitimitu strany v době vzestupu moderní a masové stranické politiky, kdy nejrůznější strany a hnutí zápasily o politickou hegemonii. Klíčovým byl v tomto boji sociální a symbolický kapitál, kterým političtí aktéři disponovali. Studie na bázi intelektuálních dějin politiky analyzuje sociální a symbolický kapitál národních socialistů, který měl být straně ideovou oporou, pilířem její kolektivní identity a pojistkou vnitřní soudržnosti v časech afér a krizí, zejména tváří v tvář všudypřítomnému obvinění z korupce.

ABSTRACT

Since the first days of their existence, the Czech National Socialists have been depicted by their opponents from the Marxist and Social Democratic left as a financially and morally corrupt political force without its own autonomy, ideas and platform. They were effectively downgraded to the level of a mere instrument in the hands of the bourgeoisie, designed to weaken the positions of the proletariat and left-wing politics. The corrupt climate thus surrounded the National Socialists Party in fact all the time, and the various allegations of corruption were intended to weaken the moral and political legitimacy of the party at a time of the rise of modern and mass party politics, when various parties and movements struggled for political hegemony. The key in this struggle was the social and symbolic capital that the political players possessed. The study, based on the intellectual history of politics, analyses the social and symbolic capital of the National Socialists, which was supposed to be the party's mainstay of ideas, a pillar of its collective identity, and an insurance policy for internal cohesion in times of affairs and crises, especially in the face of pervasive accusations of corruption.

KLÍČOVÁ SLOVA

národní socialismus, socialismus, populismus, hegemonie-politická

KEYWORDS

National socialism, socialism, populism, hegemony – political

ÚVOD

„Korupci nemá nikdo rád“, píše americký politolog Michael Johnston, „dokonce i ti, kdo ji praktikují a těží z ní, se slova korupce štítí.“¹ A přesto je korupce s lidskými dějinami neodmyslitelně spojena po staletí. Odsuzovaná, ale nikdy nevymýcená, byla vždy silou motivující lidské jednání, a proto také fenoménem, který přitahuje historiky a sociální vědce. Korupční aféry totiž svědčí o jedinečné topografii politiky. Dokládají její rozporné konkrétno, vznikající v nezaměnitelně pestrém terénu lidských vztahů, naplněném blízkostí a souhrou, ale též konflikty a manipulací. O křížovatky zde není nouze: míst, kde je nutno volit mezi čistými principy idejí a vlastními osobními nebo skupinovými zájmy, je časoprostor dějin plný, a při podobných volbách mívala korupce obvykle zásadní slovo.

Vybočení z narýsovaných cest zákonem posvěcené normality, za hranice standardní, hypoteticky čestné politické soutěže o veřejný prostor, moc a vliv, které korupce představuje, znamená navíc i jedinečný přesah do míst, kde politika už není jen kolbištěm čistých idejí a není vedena tou ryzí zásadou, že státy se udržují ideály, ze kterých vzešly.² Namísto toho dostává machiavelisticky ztemnělý ráz tvrdého boje o pozice, ve kterém se osvědčují původ a konexe, skupinové i individuální zájmy, protekcionismus i suma znalostí a zkušeností, tedy veškerý rozsah a působnost sociálního (symbolického) kapitálu zúčastněných. Sociální kapitál je stavebním kamenem společenských sítí, této „formy živelného řádu“ ve kterém se aktéři vzájemně sblíží na základě společných hodnot a tyto hodnoty dále opatrují, sdílejí a tvoří.³ Sociální, a v širším měřítku symbolický a kulturní kapitál je tedy založen na (sebe)porozumění a vědění, kompetencích a vlastním celkovém habitu, kterým se daná lidská komunita vyznačuje.⁴

-
- 1 „Virtually nobody likes corruption – even those, who practice and benefit from it reject the label.“ Johnston, Michael: Corruption. De Sousa Luís, Coroado, Susana (ed.) Elgar Encyclopedia of Corruption and Society. Cheltenham 2024, s. 47–52.
 - 2 Drtina, Prokop: Výročí Masarykovy abdikace. In: A nyní promluví Pavel Svatý: londýnské rozhlasové epištoly z let 1940–1945. Praha 1945, s. 279–284.
 - 3 Fukuyama, Francis: Velký rozvrat: Lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu. Praha 2006, s. 209.
 - 4 Bourdieu, Pierre: Nadvláda mužů. Praha 2000, s. 128.
-

K vlastnímu fenoménu korupce má pak sociální kapitál dvojznačný vztah: tvoří zajisté morální profil komunity, který by měl samotnou možnost korupce buď zcela vyloučit anebo ji alespoň nemilosrdně potírat. Pokud se však již nařčení z korupce objeví, je sociální kapitál stejně tak záchrannou sítí, která zajišťuje morální integritu dotčených, posiluje jejich soudržnost a uchovává jejich příslovečný čistý štít.

Cesta k nabytí kolektivního sebevědomí v podobě politické strany anebo hnutí ubíhá pod dohledem a za doprovodu všech, kdo obvykle v rámci jedné sociální skupiny nebo vrstvy směřují k podobnému cíli a nejednou usilují prakticky o totéž – odtud i silné puzení k zápasu, který jednotliví aktéři svádějí o vůdčí, hegemonní pozici na té či oné straně politického spektra.⁵ Tak i různá nařčení z korupce je třeba vnímat jako organicky spojená se střetem o hegemonii a s vymezováním vlastního zájmového pole vůči možným konkurentům a protivníkům. Obvinění z korupce je mocnou zbraní – politického oponenta může připravit o cenný morální kredit a zbavit jej nezbytných sympatií veřejnosti. Mít silný symbolický kapitál znamená být schopen tomuto scénáři účinně bránit a uvést v život kontinuální strategii obrany, která současně stmeluje a potvrzuje skupinovou identitu dotčených. Znamená to disponovat oním souborem idejí a na ně navázaným strategickým plánem vnější a vnitřní komunikace, jež mají za úkol ochránit a zajistit mocenskou legitimitu dotčených aktérů a zachovat navenek čistý štít tam, kde mu nařčením z korupce hrozí hluboký, nesmazatelný šrám.

Tato studie zaměřuje svoji pozornost k těm aspektům politických a intelektuálních dějin českého národního socialismu, jež souvisí se schopností tohoto hnutí⁶ „investovat“ jeho svébytný sociální kapitál v kontinuální obraně proti fakticky neustálé snaze narušit formou obvinění z korupce morální a politickou legitimitu národního socialismu před očima české veřejnosti. Ačkoli si korupci zpravidla spojujeme s úplatkářstvím a zneužitím moci,⁷ neméně závažnou je korupce chápáná v morálním smyslu slova. Ta se obvykle nese v duchu nařčení z odpadlictví či zrady anebo jen prostého konstatování nedostatečných morálních či intelektuálních kvalit politického oponenta, často v úzkém spojení s „klasickými“ případy korupčního jednání. Jako v případech snad nejznámější, tzv. Švihovy aféry, vyvolané

5 Šamalík, František: O podstatě a záludnostech politiky. Praha 1992, s. 15.

6 Hnutím českého národního socialismu mám na mysli konkrétní politickou formaci, uvedenou na sklonku 19. století v život někdejšímladočeským žurnalistou Václavem Klofáčem (1868–1942). Jím založená strana změnila v rámci boje o symbolický kapitál a elektorát častěji svůj název ve snaze o integraci různých voličských skupin – z prvotní Strany národních dělníků byla roku 1898 přejmenována na Českou stranu národně sociální, mezi lety 1918–1926 působila na politické scéně jako Československá strana socialistická, aby nakonec dospěla k finálnímu názvu Československá strana národně socialistická, pod kterým působila až do roku 1948. K tématu viz Harna, Josef: Kritika ideologie a programu českého národního socialismu, Praha 1978.

7 Soubbotina, P. Tatyana – Sheram, A. Katherine: Beyond Economic Growth: Meeting the Challenges of Global Development. Washington 2000, s. 91.

v předvečer první světové války s cílem národně sociální stranu diskreditovat.⁸ Ještě uvidíme, že korupční klima obestírá dějiny českého národního socialismu prakticky trvale, už od prvních momentů jeho vzniku. Souvisí totiž, jak se pokusím ukázat, se specifickou pozicí národních socialistů na české politické scéně a zejména pak s ideologickou pozicí válkou o vymezení pojmu socialismu, i s bojem o voliče, který strana vedla v první řadě se sociální demokracií a s pozdější komunistickou stranou, ale stejně tak s nemalou částí tzv. měšťanského politického tábora.

Následující řádky nejprve v nezbytné zkratce charakterizují pozici českých národních socialistů na ideově-politických souřadnicích české politiky na počátku 20. století⁹, a to zvláště v kontextu jejich vztahu k sociální demokracii, s níž národní socialisté vedli po léta „boj o politickou moc v zemi,“ a to zejména v řadách dělnictva.¹⁰ Tento zápas o hegemonii i o vlastní subjekt dělnické třídy rámuje a doprovází i vlastní četná obvinění z korupce, jimž musí národní socialisté neustále čelit, určuje jejich podobu, vyznění a styl. Vlastní badatelský záměr a cíl předložené studie pak spočívá v pojmenování a typizaci určitých nosných pilířů a styčných bodů národně sociálního symbolického kapitálu, který byl v obraně před těmito nařčeními využíván. Tedy těch strategických mechanismů, kterých národně sociální hnutí využívá k obraně a uchování své morální i politické legitimacy, a které společně, ve vzájemné podmíněnosti a organické vazbě, tvoří předpoklad kolektivní identity národních socialistů. Tyto představené mechanismy a pilíře tvoří styčné body národně sociální ideologie v té podobě, v jaké se nám dnes jeví ve zpětné historiografické reflexi. Proto je tato studie současně sondou – jakkoli ve svém tematickém záběru nutně omezenou – do politického myšlení českého národního socialismu, které by ve všech svých nuancích zřejmě nedospělo do své charakteristické podoby, pokud by jej trvale neobestíral poněkud mysteriózní i temný stín korupce.

MÍSTO NÁRODNÍCH SOCIALISTŮ V ČESKÉM POLITICKÉM UNIVERZU 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

Čeští národní socialisté nastoupili do českého politického zápasu na vlně masové a radikální politiky¹¹, v polarizované a vzrušené atmosféře 90. let 19. století, jež byla prologem nového typu pluralitní politické soutěže. Proletariát se hlásil o slovo jako

8 Urban, Otto: *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982, s. 551.

9 K politickému vývoji strany českých národních socialistů viz Harna, Josef: *Česká strana národně sociální*. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (ed.): *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, sv. 1, Brno 2005, s. 395–412.

10 Šlesinger, Václav: *Z bojů o pokrokovou Moravu 1890–1918*. Brno 1947, s. 29.

11 Historickým milníkem prosazujícím se pokrokového a levicového radikalismu byl zejména tzv. proces s radikály (tzv. Omladinou), kteří se dostávali do sporu s konzervativní státní mocí a klerikálními kruhy a byli společně v soudním procesu mezi lety 1893–1894 odsouzeni

neodmyslitelná součást národního společenství a na jeho akutní požadavek sociálně spravedlivého řádu už zdaleka neodpovídala jen marxistická sociální demokracie, ale brali jej za svůj bezmála všichni aktéři a lídři domácí politiky.¹²

V antisemitském dresu, s agresí cílenou do sociálně demokratických a marxistických řad, se šovinistickým zaujetím proti „němectví“,¹³ získávalo hnutí národních socialistů od počátku svou tvář prostřednictvím konfrontace s protivníky, jak to ostatně odpovídalo náladám doby, která se po krachu staročeského liberalismu na jaře roku 1891¹⁴ čím dále tím prudčeji svažovala k novým sporům o politickou hegemonii v nyní uprázdněném politickém ringu. Jako „novohusité“¹⁵ nešetřili čeští národní socialisté ani katolickou církev, jež encyklikou *Rerum novarum* řekla své slovo k dělnické otázce a dávala vzniknout křesťansko-sociální alternativě,¹⁶ ve které sociálním demokratům i národním socialistům rostl důstojný rival. Odtud také dravost a ofenzivnost národně sociálního hnutí, vědomého si faktu, že jeho vlastní odpověď na sociální problémy doby musela nejprve obstát v chóru konkurenčních hlasů. Současně však národní socialisté lavírovali na vágním, tenkém ledě ideologické neurčitosti – „kolísání mezi politikou dělnickou a zaměstnavatelskou“¹⁷ jim tehdejší sociální demokraté, jejich nejtvrďší soupeři, rozhodně neodpouštěli.

Situovanost národních socialistů na proměnlivých, a ne vždy jasných pozicích mezi dělnictvem a městskou nižší střední třídou, spojená s pestrou paletou jimi hájených idejí, vskutku patřila k charakteristickým rysům hnutí. Marxistická historiografie pokládala tento sklon za projev typicky radikalizujícího „maloburžoazního oportunismu“, za snahu o smíření dělnictva s městskou buržoazií, jejímž záměrem měla být v podstatě sabotáž vlastních socialistických ambicí proletariátu, jeho politických cílů i způsobu jeho boje.¹⁸

Postmarxistická interpretace v některých ohledech tento pohled reviduje a nabízí alternativní scénář: v něm čeští národní socialisté vstupují na politickou scénu v době, kdy česká občanská společnost, stále více pluralitní i politicky a kulturně vyspělá a vědomá si svých možností, čelí na všech frontách frustraci z nemožnosti svůj potenciál volně a bezezbytku uplatnit. Taková situace má podle politického

v souhrnu odsouzení k mnohaletému odnětí svobody, viz Veselý Josef: *Z bojů za svobodu: omladináři v národním odboji a za republiky*. Praha 1923.

12 Harna, Josef: *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, Praha 1998, s. 15.

13 Červinka, František: *Český nacionalismus v 19. století*. Praha 1965, s. 183.

14 Tobolka, Zdeněk Václav: *Česká politika, díl třetí. Dějiny české politiky nové doby*. Praha 1909, s. 522–525.

15 Jiroušek, Tomáš Josef: *Národně-sociální novohusité a Hus*. Praha 1913.

16 Marek, Pavel: *Čeští křesťanští sociálové*. Praha 2011, s. 11.

17 Vacek, Václav: *Prvé období lidového parlamentu*. Praha 1911, s. 32.

18 Harna, J.: *Kritika ideologie*, s. 15–18.

teoretika Ernesta Laclaua obvykle za následek „populistický průlom“ (*populist rupture*),¹⁹ a vede ke zrodu nových populistických stran a hnutí. K nim se řadí též strana národních socialistů: svědčí o tom jak radikalizující formát její rétoriky a agendy, tak zejména její schopnost integrovat do svého ideového plánu myšlenky naprosto protichůdné, pokrokové i reakční (včetně šovinismu a antisemitismu), což je typickým průvodním jevem populismu jako formy politického angažmá.²⁰

V námi pojednávaném období jde přitom o projev politické kultury nového typu, předznamenané v globálním ohledu například již vzestupem ruského národnictví během 70. let 19. století nebo pozdějším vznikem americké populistické Strany Lidu (People's Party) roku 1892.²¹ Za zmínku v této souvislosti stojí i polské pokrokařské hnutí se svým romantickým akcentem na lidovost a z ní vyplývajícím mesianistickým sklonem: právě odtud čerpali intelektuální inspiraci i první představitelé českého národního socialismu.²² Jde o tendenci, jež v duchu závěrů Gustava Le Bona předjímá masovou psychologii davů, a osvojuje si postupy k utváření davových nálad – je ostatně příznačnou shodou okolností, že právě Le Bonova proslulá *Psychologie davu* vychází v českém překladu roku 1897,²³ tedy v tom samém roce, kdy se na počátku dubna scházejí v Praze „národně cítící čeští dělníci“ a jejich sympatizanti, aby proti „odnárodněné“, internacionální sociální demokracii zformovali hnutí, které mělo věc socialismu hájit pod nacionální zástavou, v podobě syntézy nacionalismu a socialismu, a hodlali pro tuto myšlenku získat co nejmasovější podporu z řad dělnictva, inteligence i nižší střední třídy.²⁴

Zesilování populistického faktoru, jemuž na domácí půdě vtiskli čeští národní socialisté na přelomu století osobitou tvář,²⁵ stavělo do problematické situace zvláště sociální demokraty. Těm „hainfeldský zázrak“, jak byl někdy nazýván sjezd v rakouském Hainfeldu roku 1889, konečně umožnil stát se dobře organizovanou, stabilní i početnou silou s jasným programem.²⁶ Rezoluce tzv. Druhé internacionály, ustavené v létě téhož roku v Paříži, pronášela navíc sebevědomě, že „*emancipace práce a lidstva může vzejít jedině z třídní a mezinárodně organizovaného proletariátu, který si dobude politickou moc.*“²⁷ Víra v principy a pojmosloví

19 Laclau, Ernesto: *Populism: What's In a Name?* In: *Populism and the Mirror of Democracy*. London 2005, s. 32–49.

20 Critchlow, T. Donald: *In Defense of Populism: Protest and American Democracy*. Philadelphia 2020, s. 3.

21 Rosanvallon, Pierre: *The Populist Century: History, Theory, Critique*. Cambridge 2021, s. 6–7.

22 Šantrůček, Bohuslav: Václav Klofáč (1868–1928): Pohledy do života a díla. Praha 1928, s. 43.

23 Le Bon, Gustave: *Duše davů*. Praha 1897.

24 In memoriam Aloise Simonidesa. Praha 1929, s. 17–18.

25 Některé další soudobé strany populistického typu, zejména např. Radikálně pokrokovou stranu pod vedením Antonína Hajna, je v konečném důsledku třeba považovat za příliš malé, nepočetné a stojící spíše na okraji politického spektra.

26 Galandauer, Jan: *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ*. Praha 1986, s. 15–16.

27 Rezoluce o dělnickém zákonodárství. In: Kouřimská Milada (ed.): *Od manifestu k dnešku: programové dokumenty mezinárodního dělnického hnutí*. Praha 1978, s. 129.

historického materialismu posilovala sociální demokraty v přesvědčení, že skrze vědu právě oni rozeznali, odkud vane svěží vítr dějin a společně se sebevědomou dělnickou třídou udrží v rukou opratě pokroku.²⁸

Pochyby ale na sebe nenechaly dlouho čekat: do dvacátého století vstupovalo evropské sociálnědemokratické hnutí silné, ale stále hlasitěji v něm zaznívaly hlasy těch, kdo tvrdili, že nikoli revoluční boj, ale evoluční postup reforem je cestou, jak učinit společnost spravedlivější – tito tzv. revizionisté brzy položili základy celému systému politického myšlení, které hledalo svoji inspiraci na nemarxistických cestách.²⁹ Rozkročení doširoka na vratké půdě teoretických sporů, byli sociální demokraté záhy všechno, jen ne jednotní.

Rozkol se přirozeně nevyhnul ani českým zemím a gradoval zde pod tlakem okolností ke své zvláštní tvářnosti: „*Pozorováním lidí a dějin nabyt jsem toho názoru, že žádný státník, ani stát, žádná revoluce a žádný výrobní způsob otázku sociální nerozřeší*“,³⁰ napsal už roku 1898 pod dojmem vlastní zkušenosti se švýcarským družstevním hnutím František Modráček, který se postupem dalších let jen čím dál tím více rozcházel s historickým optimismem marxistické dialektiky a teorie dějin. Nebyl sám. Po jeho boku brzy stáli i další, kteří cítili, že marxistická a internacionální orientace, jak ji v rámci strany nejviditelněji zastupoval Bohumír Šmeral, není tou nejlepší odpovědí na potřeby a výzvy doby a marxistickému křídlu strany aktivně oponovali.³¹

Za nelehkých okolností vnitřních sporů představoval vznik a působení národních socialistů pro sociální demokraty navíc i vnější hrozbu, náhlou přítomnost konkurenta, na niž bylo třeba odpovědět všemi prostředky, včetně těch, které při zápasu o hegemonii zahrnovaly též různé podoby i stupně oboustranného, politicky motivovaného násilí. „*Rozbití hlavy a rána nožem byla často používanou přesvědčovací metodou těch, kdož chtěli býti výhradními pány na dělnickém terénu*“³², vzpomínal po letech na střety se sociálními demokraty přední národně sociální politik, odborář a ministr Alois Tučný. Ne vždy však došlo na nože a pěsti, ve hře byly i mnohem subtilnější formy boje. A v období, kdy se světa zmocňovala „sedmá velmoc“ tisku, to nejednou byly ironizující glosy tiskových polemik, jež mířily „do černého“ a měly politického rivala zasáhnout na nejcitlivějším místě – tam, kde šlo o jeho morální legitimitu a s ní spojený nárokový politický status. V nich se nejednou skloňovalo v mnoha svých podobách slovo korupce – a to právě ve spojení s národními socialisty.

28 Sassoon, Donald: *One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century*. London 2019, s. 7.

29 Hübl, Milan: *Z dějin Druhé Internacionály: politický a ideologický vývoj mezinárodního dělnického hnutí*. Praha 1961, s. 47–48.

30 Modráček, František: *Iluze moderního socialismu*. Akademie: orgán socialistické mládeže 6, 1898.

31 Bechyně, Rudolf: *Předmluva k Gustav Habrman: Mé vzpomínky z války*. Praha 1928, s. 6.

32 Tučný, Alois: *Dvacet pět let práce a bojů. Památník Československé obce dělnické, 1902–1927*. Praha 1927, s. 17–39, zde s. 18.

POJEM KORUPCE JAKO NÁSTROJ V SOCIÁLNĚDEMOKRATICKÉ AGITACI PROTI NÁRODNÍMU SOCIALISMU

„Tito chasníci nejsou ničím jiným než beranem měšťáků proti nenáviděné sociální demokracii“,³³ postěžoval si v létě 1900 pisatel sociálnědemokratického *Moravsko-Slezského Ducha* času na adresu teprve krátce působících národních socialistů. Nešetřila je ani redakce socialistických novin *Hlas lidu*, když jim o sedm let později dala nálepku „nastrčených politických hastrmanů“, kteří ke všemu „nevědí kdo jsou, nevědí, co chtějí, nevědí nic“.³⁴ Neautentičnost a nesvéprávnost národních socialistů a jejich domnělá závislost na mladočeské buržoazii je sociálními demokraty zdůrazněna i s využitím náležitých pojmů. Vícekrát se v této souvislosti na stránkách sociálnědemokratického tisku objevuje metafora či příměr mladočeských „otců“ k jejich národněsocialistickým „synům.“ Tak píše Právo lidu v létě roku 1904 pod titulkem „Otcové a děti“: „*Mladočeští otcové vydupali národní dělníky proti sociálním demokratům*“.³⁵ A roku 1909 opět Právo lidu ve spojení s národními socialisty připomíná: „*Mladočeští otcové jim uložili vyhubit sociální demokracii a potom věrně sloužit zájmům mladočeského měšťáctva*“.³⁶

Autor rozsáhlejší filipiky proti národním socialistům otištěné roku 1902 v sociálnědemokratické *Rovnosti* pod názvem „Jan Křtitel a Biřmovatel“ si také nebral servítky – poukázal sice případně na příbuznost národně sociálních „Klofáčovců“ s německou Národně-Sociální Asociací luteránského sociálního liberála Friedricha Naumanna,³⁷ dodával však jedním dechem: „*Ale jak se Klofáčovci liší od nich! Tam je strana přece trochu dělnická, kdežto Klofáčova je jen z peněz měšťáků udržována*.“ Navíc prý podle pisatele strana národních socialistů „*u německých a židovských kapitalistů prosila a dostala spousty peněz*.“ Svou vážnou obžalobu ještě zakončil zvoláním: „*Pryč s Klofáčovci. Pryč s touto cháskou ničemnou za každou cenu!*“³⁸

Navíc bylo celé národně sociální hnutí sociálnědemokratickým tiskem živě líčeno jako plné špehů a policejních konfidentů.³⁹ V období Švihovy aféry pak podobná obvinění nabývají na četnosti a sociální demokraté už nepotřebují metafory, aby veřejnosti sdělili, co si o národních socialistech myslí: „*Národně-sociální strana byla v roce 1897 založena mladočeskými penězi proti sociální demokracii. Byla založena k tomu účelu, aby rozrážela postupující šiky třídně uvědomělého dělnictva, aby rozbíjela jeho řady a zdržovala ho na postupu, aby pracovala v zájmu kapitalismu*“.⁴⁰

33 Národní dělníci. *Moravsko-slezský Duch* času 5, 1900. s. 2.

34 *Hlas lidu*: časopis hájící zájmy čtvrtého stavu 40, 1907, s. 3.

35 Otcové a děti. *Právo lidu* 150, 1904. s. 1.

36 Politika měšťácká... In *Právo lidu* 338, 1909. s. 4.

37 Více k F. Naumannovi a jeho „Asociaci“ viz Lehnert, Detlef: *Sozialliberalismus in Europa: Herkunft und Entwicklung im 19. und frühen 20. Jahrhundert*. Wien 2012.

38 Jan Křtitel a Biřmovatel. *Rovnost*: list sociálních demokratů českých 95, 1908, s. 4.

39 Politická morálka. *Hlas z Pobečví* 26, 1909, s. 1.

40 Povede to k poznání? *Švornost* 24, 1914, s. 1.

Ani po válečných otřesech, kdy socialistické strany v nově vzniklém Československu hledaly cestu k dorozumění, syntéze a k jednotné dělnické frontě,⁴¹ podobné teze z veřejného prostoru nemizí. Tak redaktor *Zájmu Slovače*, „neodvislého pokrokového listu moravského Slovácka“, uvádí počátkem roku 1919 na adresu národních socialistů následující: „*Strana, poněvadž vyplynula ze strany mladočeské, původně neměla na sobě dělnického ničeho a sloužila jen k tomu, aby pomáhala Mladočechům zachrániti je před pohromou, která jim brozila následkem bezúspěšné jejich politiky. A tak nezvykazovala se ani žádnou skutečnou prací, zato slyňula jalovým a nabubřelým vlastenčením, demagogií a neujasněným programem*“.⁴²

Že v případě podobných prohlášení nešlo o výraz přechodné nálady, ale o ustálený marxistický narativ, jehož argumentační linii kromě sociálnědemokratického tisku časem převzal a rozvíjel také tisk komunistický,⁴³ a který u větší části české levice fakticky zdomácněl, dokazuje i jeho setrvalost. Je aktualizován s ohledem na měnící se podmínky boje o hegemonii, v kontextu vzájemného zápasu stran na politické levici. Setkáváme se s ním opětovně a často v meziválečném období, tak i po válce, např. roku 1946 na stránkách románu *Mnoho na jednu generaci* spisovatele Václava Hlaváčka, kde z „událostí, afér a z peněz Mladočechů“ vyrůstá „za zády sociální demokracie mocný nepřítel: národní dělníci“.⁴⁴

Období tzv. třetí republiky se vůbec nese v duchu rehabilitace obrazů národního socialismu jako politického proudu, který je ze své podstaty zkorumpovaný a niterně spojený s buržoazií, a tato tendence sílí tím znatelněji, čím víc se přiostrňuje spor o vlastní charakter poválečného uspořádání státu. Titulní kresba Ondřeje Sekory v časopise *Dikobraz* z 29. května 1946 například ironicky glosuje právě zakončené volby do Národního shromáždění – socha sv. Václava je na ní ze všech stran oblepena předvolebními plakáty a hesly a jedno z nich patří i národním socialistům: „*S poctivostí nejdál dojdeš. Ale kam bychom chodili? My zůstaneme zde a volíme č. 4*“.⁴⁵ Opět se zde setkáváme s aktualizovanou narážkou na morální zkorumpovanost národních socialistů, a tedy vlastně s oživením někdejší sociálnědemokratické, marxistické interpretace z počátku 20. století. Že poúnorová ideologická dikce pak v podstatě jen oživila a opakovala tezi, že národně socialistická strana byla *založena „z popudu mladočechů jako nástroj buržoazie na rozbití politické a odborové základny probouzející se dělnické třídy*“⁴⁶ je nasnadě: šlo víceméně o rehabilitaci starého marxistického narativu v podmínkách nově nastolené socialistické diktatury lidově demokratického typu.

41 Lang, Jaromír: Neumannův Červen. Praha 1974, s. 152.

42 Zájmy Slovače: Neodvislý pokrokový list moravského Slovácka 9, 1919, s. 1.

43 Rautenkranz, F: Dělníci, uvažujte! Rudé právo, 66, 1920, s. 2.

44 Hlaváček, Václav: Mnoho na jednu generaci. Praha 1946. s. 66.

45 Sekora, Ondřej: V ten poslední den. *Dikobraz* 22, 1946, s. 1.

46 Neuman, Alois: Poznámky k politice bývalé strany. In: O úloze bývalé nár. soc. strany: sborník statí a článků. Praha 1959. s. 20–28.

Na „nesporně silné ideové pojítka“ mezi mladočeskou a národně sociální buržoazií poukazoval v podmínkách vrcholné normalizace 1978 mezi jinými i historik také Otto Urban, v polemice se staršími marxistickými výklady ale poněkud mírnil tezi, že by bylo možné považovat národní socialisty jen za „expozituru mladočeství“ v dělnickém prostředí. Urban naproti tomu vyzdvihoval ambici i schopnost národně sociálního hnutí dospívat v mezích panujícího sociálního řádu k autentickým podobám radikálního sociálního reformismu.⁴⁷ Přesto ještě v porevolučním roce 1996 historik Josef Belda v podstatě opakoval „původní“ hypotézu, že to byli především čeští nacionalisté, kdo využili vzedmuté vlny nacionalismu a „*vyvolali v život národně sociální stranu jako protiváhu sociální demokracie v dělnictvu*“.⁴⁸ Původní marxistický výklad vzniku a působení národních socialistů z počátku 20. století, spojený niterně s předpokladem korupčního jednání a korupčního vlivu, tak znovu prokázal svou životnost a schopnost přetrvát i v podmínkách, kdy marxismus jako takový již nebyl majoritním a povinným teoretickým východiskem.

Příběh, ve kterém národní socialisté postrádají v podstatě jakoukoli vlastní autonomii i autentickou tvář a jsou pouze vnějšími silami „vyvolávání v život“, a to navíc jen díky penězům a zákulisnímu vlivu buržoazních politiků, se stal svého druhu příběhem normativním. Co bylo v první polovině 20. století rétorickou výbavou politického boje a v zásadě replikou v zápase o hegemonii, který sváděla domácí marxistická levice s národně socialistickým progresivním populismem (alias národně socialistickou levicí), se ve druhé polovině 20. století stalo vlivem sociopolitické a kulturní dominance marxismu ideologicky rámovaným a schematickým narativním vzorcem, se kterým se jen nesnadno a pomalu kriticky vyrovnávala také domácí historiografická produkce.

V tomto narativním vzorci je „proměnná“ českého národního socialismu v zásadě řešena s explicitně přiznaným nebo latentním odkazem na korupci a korupční jednání: existence národního socialismu by stěží byla myslitelná bez mladočeského anebo obecněji buržoazního vlivu a peněz, tedy celá strana národních socialistů je už v zárodku korupčním projektem, vyústěním korupčních machinací, vedených se zřejmými politickými záměry. Takto striktní a nepochybně jednostranná teze se ovšem dotýká nejen vlastní morální legitimacy národního socialismu, ale i vlastních pojmů pokroku a socialismu, o které národní socialisté vedou spor s marxistickou levicí – a vede k otázce, jaký typ sociálního kapitálu jsou národní socialisté schopni „investovat“ jako náležitou protiváhu.

47 Urban, Otto: *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha 1978. s. 294–295.

48 Belda, Josef: *Dějinná cesta české sociální demokracie 1878–1989*. Praha 1996, s. 13.

SOCIÁLNÍ KAPITÁL NÁRODNÍHO SOCIALISMU JAKO OPORA JEHO MORÁLNÍ LEGITIMITY

Představuje-li sociální kapitál ve svém celku soubor hodnot a norem, které společně tvoří pojivo sociální sítě a východisko pro kolektivní identitu komunity, pak tou nejzákladnější bází sociálního kapitálu českých národních socialistů byl celek idejí, které v jejich souhrnu označují jako *historiosofickou tezi českého národního socialismu*. Ta je vlastně filosofií dějin českého národního socialismu, výrazem jeho politické mytologie, a tedy i vlastní ideovou platformou, ze které se národní socialisté obrací k široké veřejnosti.

Co je náplní historiosofické teze českého národního socialismu? Především je pro ni typický výrazný sentiment. Národní socialisté věří ve své *poslání* a povyšují jej na *mystický význam*.⁴⁹ Proti marxistickému historickému materialismu staví programově svůj „historický idealismus“ jako svébytnou reflexi morálního odkazu a dějinné tradice husitství.⁵⁰ Považují se za ty, kdo jsou povoláni dovést historický odkaz husitské revoluce a české náboženské reformace do sociálních i politických důsledků „v éře fabrik a bank.“⁵¹ Snadno se proto po roce 1918 identifikují s myšlenou čechoslovakismu, s ideou Masarykovy filosofie dějin a s jeho apelem na humanitní demokracii. Svůj národní socialismus vykládají jako vlastní ideu československého státu.⁵²

Sami sebe chápou jako ty, kdo v nejširším možném ohledu navazují na všechny pokrokové tradice českých dějin. Na podporu své historiosofické teze kooptují a využívají řadu historických událostí i postav. Mezi údajné předchůdce českého národního socialismu tak stranický intelektuál a historik Karel Slavíček zařadil roku 1947, v předvečer únorového převratu, nejen osobnosti revolučního roku 1848, ale i celou řadu postav z panteonu českého národního obrození, od Boženy Němcové, Jana Nerudy, Karla Havlíčka Borovského až po Miroslava Tyrše.⁵³ V dané době šlo jistě o neskrývanou i poněkud vypjatou snahu zvrátit nárok československých komunistů na titul „dědiců velikých tradic českého národa“,⁵⁴ s obdobnou rétorikou se však shledáváme v podstatě po celou dobu nezávislé autonomní existence národně sociální strany. Patos ani mysticizující sklony přitom nikdy nechybí. Sebepojetí národních socialistů jako „nositelů životních tradic“ národa je silně spojeno až s kultickým vyznáváním osobností, které – jako např. Karel Havlíček Borovský – stojí vlastně u zrodu národní politické tradice.⁵⁵

49 Šantrůček, B: Václav Klofáč, s. 59.

50 Klofáč, Václav: Do dalších pětadvaceti let. České slovo, 129, 1922, s. 1.

51 Šantrůček, B: Václav Klofáč, s. 202.

52 Klofáč, Václav: Národní socialismus jako politická idea československého státu. In: Klofáčovo politické vyznání. 20 projevů Václava Klofáče. Praha 1937, s. 18–30.

53 Slavíček, Karel: Předchůdci národního socialismu. Buřiči a tvůrci 1897–1947. Praha 1947. s 60–64.

54 Nejedlý, Zdeněk: Komunisté – dědici velikých tradic českého národa. Praha 1948.

55 Šantrůček, Bohuslav: Masaryk a Klofáč: Srovnávací studie. Praha 1938, s. 31–32.

Intelektuálně pestrá a široce rozkročená historiosofická teze umožňuje českým národním socialistům osvojit si vlastní politickou agendu jako morální kauzu, zdůvodněnou pokrokovým chodem dějin. Díky tomu byli národní socialisté schopni pohotově a podle potřeby lavírovat mezi různými typy umírněných a středových, nebo naopak radikálních pozic v závislosti na aktuální situaci, přesně v duchu politické kultury progresivního populismu. Co je politickými oponenty náležitě zdůrazňováno jako slabost a přímo příznačná charakterová vada, je samotnými národními socialisty naopak vnímáno jako silná stránka: „*Předností programu českoslov. nár. soc. byla ode vždy jeho pružnost, která jej činila stále svěžím a novým (...) dává pronikati zásadám pokrokovým, neuzavírá se před skutečnostmi života*“⁵⁶, píše roku 1931 národně socialistický publicista R. Koliš. Relativně široká variabilita zastávaných programových tezí pak národním socialistům umožňuje aktivně oslovovat poměrně rozsáhlou skupinu voličů, zejména pak z řad tzv. nižší střední třídy, tedy už zmíněné maloburžoazie. Sociální kapitál národně sociální strany je zde přímo organicky spojen s vlastním populistickým charakterem strany.

Nejsou to ale ani tak programové teze, co udržuje soudržnost národně socialistických stranických řad, jako spíše koncept *bratrství*. Ten je opět odvozený od historiosofické teze, přesněji od ideologické reflexe husitství a české reformace. Bratrství bylo fundamentem národně sociální kolektivní identity, jak dokazuje i slavnostní úvodník Českého slova z prvního května 1910, jehož autorem byl sám Václav Klofáč: „*veliký je to úkol, tvořit Obec Bratří. Víme to, víme, ale nelekáme se ničeho (...) cestou výchovy půjdeme k srdci všem, a ti se už najdou, u nichž srdce zvoní stříbrem čistého bratrství. Ty sešikujeme (...) pak teprve budeme konat divy. Neboť spása je v nás, a ne v parlamentech.*“⁵⁷ „*Bratrství zavazuje*“, doplňoval přední stranický ideolog Bohuslav Šantrůček, znamená stát se novým člověkem, představitelem nového sociálního typu. Někým, kdo vyniká „slovanskou citlivostí“ i zápallem pro věc.⁵⁸

Bratrství umožňuje straně mobilizovat síly k obraně, jak připomínala i Františka Zemínová ve vzpomínce na neslavnou Švihovu aféru: „*Téměř dva roky šli jsme bratři a sestry ulicí nenávisť (...) a výsledek té soustředěné, surové kampaně? (...) místo otrávené, zdecimované strany, valí se pražskými ulicemi ladné řady národních a lidských bojovníků,*“ podotýkala a ubezpečovala: „*V bojích jsme se zrodili, boje nás očekávají. Nereptáme! Naše armáda udiví svět svou solidaritou.*“⁵⁹ Vědomí zavazující hodnoty, v pojmu bratrství obsažené, však coby svébytný sociální kapitál nepomáhalo stranické řady jen stmelovat, ale také očisťovat od těch, kdo už označení bratra nebo sestry nebyli hodni. Tak tomu bylo například v případě někdejšího národního socialisty Jiřího Stříbrného, spojovaného s množstvím

56 Koliš, R: K diskusi o osnově akčního programu čs. strany nár. socialistické. Červená a bílá: měsíčník pro otázky kulturní a politické 9, 1931, s. 88.

57 Klofáč, Václav: Třináctý májový svátek... České slovo 99, 1910, s. 1.

58 Šantrůček, B: Václav Klofáč, s. 61.

59 Zemínová, Fráňa: Glosy k našemu jubileu. České slovo 132, 1922, s. 11.

korupčních kauz.⁶⁰ Bratrství však mělo i svůj ryze praktický rozměr, například jako zavazující motto výrobních družstev strany, pomáhajících udržet její finanční chod a nezávislost.⁶¹

Mezi všemi bratry a sestrami jeden je však první mezi rovnými. „Agilní, bystrý Václav Klofáč, který měl všechny vlastnosti státi se populárním“,⁶² měl jako dlouholetý předseda ve straně národně sociální skutečně mimořádnou pozici silné autority a lídra, a to právě tehdy, kdy strana čelila krizím, mimo jiné i v podobě vážných nařčení z korupce: „*v takových chvílích si uvědomujeme, že strana je pro nás Klofáč a že kdo pohaní čest Klofáčovu, pohaní i čest strany*“.⁶³ Když 7. ledna 1932 vystupoval Klofáč během velké národně sociální manifestace proti korupci na podium pražské Lucerny, aby tu přednesl úvodní slovo, „*cítili jste*“, psal komentátor Českého slova, „*že tu mluví zkušený vůdce z lidu, z něho vyrostlý, a s ním celým jeho životem a vši prací spjatý*“.⁶⁴

Na podobných komentářích je patrné, jak se zejména v případě Václava Klofáče, a v ojedinělých případech i jiných národně socialistických lídrů (Karel Půlpán,⁶⁵ Alois Simonides,⁶⁶ Františka Zemínová⁶⁷) stávalo morálně zavazující bratrství předstupněm k určitému typu charismatické autority. Ta, ač má v principu „bytostně labilní základ“,⁶⁸ je přece druhem sociálního kapitálu, který na příkladu vybraných osobností a s nimi spojovaných lidských kvalit pomáhá upevňovat mezi členy strany národněsocialistickou hodnotovou orientaci. A to například i ve spojení s meziválečným masarykovským kultem osobnosti. Kniha Bohuslava Šantrůčka *Masaryk a Klofáč*, dokončovaná v době Mnichova, sledovala na základě paralelních politických biografí T. G. Masaryka a Václava Klofáče Masarykovu humanitu a Klofáčovu „lidovost“ jako dvě protínající se linie, společně zaměřené k vyššímu etickému celku, k nadčasovým ideálům práva a spravedlnosti.⁶⁹ Tak opět idea bratrství a s ním spojené charismatické autority národně sociálních lídrů potvrzovala filosofii dějin českého národního socialismu.

S bratrstvím nebyla úzce spojena jen aktuálně působící charismatická autorita žijících představitelů strany, ale i těch, kdo v kolektivní imaginaci jejích členů položili za věc národního socialismu svůj život anebo čelili žalářování a perzekuci. Snad žádná jiná strana nepěstovala v meziválečném období tak specifický *martyrologický kult* jako strana národních socialistů. Kult mučedníků spojoval stranu

60 Loubal, F: Za očistu veřejného života. Červená a bílá 9, 1931, s. 113.

61 Z našeho hnutí. České slovo 203, 1922, s. 18.

62 Jubileum strany a kulturní potřeby. České slovo 126, 1922, s. 5

63 Praha proti korupčnictví. České slovo 7, 1932, s. 1.

64 Praha proti korupčnictví, s. 1.

65 Šantrůček, Bohuslav: Vůdce dělnické mládeže. 20 let od smrti Karla Půlpána. Praha 1934

66 In memoriam Aloise Simonidesa. Praha 1929.

67 Šantrůček, Bohuslav: Statečná žena. Praha 1932.

68 Weber, Max: Autorita, etika a společnost. Praha 1997, s. 136.

69 Šantrůček, Bohuslav: Masaryk a Klofáč

se zásluhami o stát a se zakládající ideou meziválečného československého státu. „*Naše strana je první, která pro tento den (tj. pro den 28. října) pracovala cílevědomě od svého vzniku, přinesla pro osvobození nejtěžší oběti i na životech a je povinná i dále býti na strážích toho, co je z velké části ovocem jejího apoštolování a její oběti,*“⁷⁰ připomínal předseda strany Klofáč v den desátého výročí vzniku republiky na titulní stránce *Českého slova*.

„Velikým mučedníkem národního socialismu“ byl například někdejší redaktor a bratr Josef Kotek, popravený v prosinci 1914 rakouskou vojenskou justicí v Ostravě, kde mu byl také roku 1928 odhalen pomník.⁷¹ Mučedníků a mučednic však bylo mnohem víc: jejich částečný výčet sestavil a publikoval roku 1921 spisovatel F. S. Frabša ve sborníku *Persekuce strany národně-sociální za války*, kde také náležitě vyzdvihl podíl strany na protirakouském odboji mezi lety 1914–1918: „*Hrdé, nesmlouvající a neplazící se češství vyzařovalo z duše snad každého národního socialisty. Zatím co v jiných stranách politikové hrbili před Vídní záda (Šmeral, dr. Kramář), předáci strany národně sociální přímo pohrdali Vídní a v duchu nenávisti proti ní vychovávali také své stoupence.*“⁷² Památka mrtvých i vězněných stoupců národního tedy byla zužitkována v podobě sociálního kapitálu jako nástroj, který měl zvýšit morální kredit strany oproti jejím konkurentům na sociálnědemokratické levici (Šmeral), i na pravici (Kramář).

Ačkoli je jisté, že programová a celkově politická orientace strany národně sociální doznala v průběhu času někdy i zásadních posunů a změn – namátkou ve spojitosti s odštěpením její výrazně levicové frakce kolem dr. Bohuslava Vrbenského⁷³ či naopak poté, co se stranou na jaře roku 1930 fakticky splynula malá levicově liberální Národní strana práce,⁷⁴ tvořilo výše naznačené hodnotové schéma v zásadě trvalý, neměnný základ sociálního kapitálu strany v době její autonomní existence v letech 1897–1947. Národně sociální filosofie dějin spojená bytostně s ideologickou a historickou reflexí husitství, národního obrození a po roce 1918 spojená silně i s ideou čechoslovakismu, byla kořenem národně sociální kolektivní identity, ze které vyrůstalo vědomí historického poslání strany, stejně tak jako zavazující a sjednocující pojem bratrství, a konečně také charismatický kult lídrů i mučedníků strany. Je-li marxistický příběh vzniku a působení národních socialistů založen na imanentním předpokladu korupce, jež stojí u vzniku národního socialismu jako politického proudu a je s ním neodvratně spjata, a je-li tento příběh tezí, pak naznačené (a jistě ne úplné) schéma sociálního kapitálu národních socialistů je vůči němu v právním slova smyslu antitezí. Ta umožňuje

70 Klofáč, Václav: Po deseti létech. *České slovo* 252, 1928. s. 1.

71 Pro uctění památky Josefa Kotky v Mor. Ostravě. *České slovo* 75, 1928, s. 5.

72 Frabša, F. S.: *Persekuce strany národně-sociální za války*. Praha 1921, s. 8.

73 Více viz Tůma, Jiří: Bohuslav Vrbenský: o životě a díle revolucionáře. Ústí nad Labem 1980.

74 Stránský, Jaroslav: Od Národní strany práce k čs. národním socialistům. In: Buřiči a tvůrci 1897–1947. Praha 1947, s. 264–266.

straně účinnou obranu fakticky až do chvíle, kdy z ní únorový převrat roku 1948 učiní podřízenou součást komunisty řízené Národní fronty – čímž také fakticky končí historie politického proudu, který byl v našich končinách nejvýraznějším představitelem nemarxistického progresivního populismu.

ZÁVĚR

Od prvních okamžiků, kdy se na sklonku 19. století nově založená strana národně sociální hlásí jako populistická a progresivní síla o slovo v pluralitním politickém zápase, čelí zejména ze strany svých sociálnědemokratických politických soupeřů obviněním z korupce. Má prý být nepůvodní, bezzásadová, bez vlastních idejí i bez programu, plně ve vleku české buržoazie, zaplacená penězi Mladočechů a jimi také řízená. Co je původně jen strategicky volenou replikou v zápase o pojem socialismu i o politickou hegemonii na levici, stává se brzy ustáleným marxistickým narativem, který v aktualizované podobě přežívá i po roce 1918 a proniká v podstatě v nezměnné podobě i do oficiální marxistické historiografie po únoru 1948.

Takto striktní a schematická interpretace představuje už ve vlastní době svého vzniku na pozadí politického zápasu o vůdčí postavení v zemi klíčovou tezi, proti které staví národní socialisté neméně silnou antitezi: a to v podobě vlastního svébytného sociálního kapitálu, který je souborem internalizovaných, společně vyznávaných a sdílených hodnot, a současně proto i východiskem ke kolektivní identitě strany. Schéma sociálního kapitálu národních socialistů je tvořeno především filosofií dějin, kterou stoupenci strany vyznávají, historiosofickou tezí českého národního socialismu. Tu jsou čeští národní socialisté schopni účinně vázat nejen na historickou legitimitu husitství a národního obrození, ale po roce 1918 i na vlastní ideu čechoslovakismu.

Filosofie dějin národního socialismu je také základem specifického pojmu bratrství, od něhož členové strany odvozují své sebepojetí a vlastní soudržnost. Bratrství je současně předstupněm až mystické charismatické autority, kterou mají být obdařeni jak někteří soudobí vůdčí představitelé strany (především Václav Klofáč), tak i národně socialističtí mučedníci: ti, kteří byli perzekvováni rakouským centralistickým režimem před rokem 1918. Filosofie dějin strany, organicky spojená s mysticizující představou jejího historického poslání, tak společně se zavazujícím konceptem bratrství a ve spojení s martyrologickým kultem společně tvoří trvalou bázi sociálního kapitálu strany, který jí umožňuje zachovat si morální legitimitu a kredit tam, kde je prakticky bez přestání spojována s korupčním jednáním a korupčním klimatem.